

Mateusz Mądel¹

Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
ORCID ID: 0000-0001-6252-6903

NIEGODNOŚĆ DZIEDZICZENIA Z POWODU NIEALIMENTACJI – *DE LEGE LATA*

ABSTRACT

Unworthiness of inheritance due to non-alimentation – *de lege lata*

The article analyzes the institution of unworthiness of inheritance due to non-alimentation under current legislation. It focuses primarily on the amendment of Article 928 § 1 of the Polish Civil Code, which introduces an additional ground for declaring an heir unworthy of inheritance in the case of persistent evasion of the obligation of supporting the heir. The author also signals practical difficulties in evidencing cases of unworthiness under the referred regulation in court proceedings. The amendment aims not only to increase the sense of justice in inheritance but also to raise the ethical standards of behavior of heirs.

Keywords: unworthiness to inherit, non-alimentation, amendment to the Civil Code, maintenance obligation, persistent evasion, heir, inheritance law

Słowa kluczowe: niegodność dziedziczenia, niealimentacja, nowelizacja Kodeksu cywilnego, obowiązek alimentacyjny, uporczywe uchylanie się, spadkobierca, prawo spadkowe

¹ Radca prawny, doktor nauk prawnych, Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie. Adres e-mail do kontaktu: kancelaria@majzerowiczmadel.pl.

I. Uwagi ogólne

Bez przeprowadzenia w tym zakresie szczegółowych badań, kierując się wyłącznie doświadczeniem, zaryzykować można tezę, że instytucja uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia nie była do tej pory zbyt popularna. Nie tylko ze względu na wąski i zamknięty katalog przypadków, kiedy to art. 928 k.c. może znaleźć zastosowanie, ale również z uwagi na niską świadomość społeczną co do możliwości wykorzystania instytucji, a także z uwagi na problemy dowodowe, jakie sprawiać może próba wykazania w postępowaniu sądowym niegodności spadkobiercy. Powyższy stan rzeczy może się jednak szybko zmienić ze względu na wejście w życie ostatniej nowelizacji księgi IV Kodeksu cywilnego², która przyniosła dwie nowe przesłanki pozwalające na uznanie spadkobiercy za osobę niegodną dziedziczenia. Katalog stanów faktycznych, których wystąpienie pozwala na wyłączenie spadkobiercy od dziedziczenia, został bowiem na skutek wprowadzonych zmian powiększony. Zgodnie z treścią znowelizowanego art. 928 § 1 k.c. spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli uporczywie uchylał się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego, a także wtedy gdy uporczywie uchylał się od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą.

Zasygnalizowana nowelizacja była powszechnie komunikowana nie tylko w prawniczej prasie³, ale również w ogólnopolskich mediach⁴. Choć te publiczne komentarze do wprowadzonych zmian okazywały się mniej lub bardziej trafne, to poskutkowały upowszechnieniem w świadomości społecznej istnienia omawianej w niniejszej publikacji instytucji i przesłanek jej zastosowania. Niezależnie od trafności przyjętych rozwiązań wydaje się, że nowe przesłanki niegodności cieszyć się będą poparciem społecznym, a co za tym idzie znajdą one szersze zastosowanie w praktyce.

Wobec powyższego zasadne zdaje się być przybliżenie nowelizacji w kontekście możliwego zastosowania jednej z nowych przesłanek niegodności dziedziczenia, która skutki pozbawienia spadkobiercy prawa do spadku wiąże z uporczywą niealimentacją i w konsekwencji pokrzywdzeniem uprawnionego do alimentacji spadkodawcy. Niniejsze opracowanie ma na celu nie tylko zwięzłe przypomnienie instytucji niegodności dziedziczenia, zwłaszcza w zakresie niezbędnym dla ustalenia skutków uznania spadkobiercy za niegodnego, ale w szczególności stanowi próbę omówienia zakresu zastosowania znowelizowanej regulacji. Podkreślenia wymaga przy tym, że ze względu na ograniczone ramy artykułu poniżej poruszony zostanie problem tylko jednej z nowo wprowadzonych przesłanek niegodności, a mianowicie tej z art. 928 § 1 pkt 4 k.c. Dokonana próba wykładni analizowanej przesłanki niegodności pozwoli na ustalenie, czy instytucja niegodności

² Zob. art. 1 pkt 4 ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1615).

³ K. Żaczekiewicz-Zborska, P. Rojek-Socha, *Zaniedbywanie spadkodawcy spowoduje utratę spadku*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/zaniedbywanie-spadkodawcy-spowoduje-ustrate-spadku,522497.html> [dostęp: 31 maja 2024 r.]; D. Gajos-Kaniewska, *Dziedziczenie: ważne zmiany dla spadkobierców już od 15 listopada*, <https://www.rp.pl/spadki-i-darowizny/art39389851-dziedziczenie-wazne-zmiany-dla-spadkobiercow-juz-od-15-listopada> [dostęp: 31 maja 2024 r.].

⁴ *Zmiany w przepisach spadkowych. Ministerstwo wyjaśnia*, <https://tvn24.pl/biznes/z-kraju/prawo-zmiany-w-przepisach-spadkowych-jest-podpis-prezydenta-andrzeja-dudy-st7287130> [dostęp: 31 maja 2024 r.].

dziedziczenia znajdzie szersze i powszechniejsze zastosowanie w praktyce stosowania prawa.

II. Niegodność dziedziczenia

Instytucja niegodności dziedziczenia ma na celu pozbawienie spadkobiercy możliwości nabycia spadku po spadkodawcy w sytuacji, gdy zachowanie tego pierwszego narusza poczucie słuszności, sprawiedliwości, zasady etyki czy ogólnie przyjęte normy moralne⁵. Chodzi o sytuację, gdy u przeciętnego odbiorcy nie do zaakceptowania wydaje się nabycie przez konkretnego spadkobiercę praw do spadku ze względu na działania lub zaniechania godzące we wspomniane wyżej zasady. Osoba niegodna dziedziczenia ma oczywiście nie zasługiwać na miano spadkobiercy przez wzgląd na przywołane zasady.

Zamknięty katalog przesłanek pozwalających na uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia wyznaczony został przez ustawodawcę w art. 928 k.c. Przed nowelizacją przyczyny niegodności dzieliło się na trzy grupy i obejmowały one działania przeciwko spadkodawcy, przeciwko swobodzie testowania czy dokumentowi, jakim jest testament. Dokonując omawianej zmiany, ustawodawca wprowadził trzy nowe przyczyny, które w zasadzie również mieszczą się w katalogu negatywnych zachowań skierowanych przeciwko spadkodawcy i dotyczą realizacji obowiązku alimentacyjnego, pieczy nad spadkodawcą, a także obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka. Według ustawodawcy niegodny dziedziczenia po spadkodawcy może być uznany spadkobierca, który 1) dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy; 2) podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności; 3) umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego; 4) uporczywie uchylał się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową; 5) uporczywie uchylał się od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą, w szczególności wynikającego z władzy rodzicielskiej, opieki, sprawowania funkcji rodzica zastępczego, małżeńskiego obowiązku wzajemnej pomocy albo obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka.

Wyliczone przez ustawodawcę przesłanki powinny być wykładane ściśle⁶, ze względu na doniosłe skutki, jakie niesie ze sobą uznanie spadkobiercy za niegodnego, i poważną

5 Por. E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, wyd. 14, Warszawa 2022, s. 43; P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 103; J.S. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, wyd. IV, Warszawa 1987, s. 71; J.S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *System prawa prywatnego, Prawo spadkowe*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 161; S. Wójcik, M. Załucki, *Podstawy prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, wyd. 2, Warszawa 2015, s. 31.

6 W nauce prawa pojawia się tutaj rozdzwiał. Część autorów słusznie postuluje bowiem ściśle interpretowanie przesłanek niegodności, wskazując, że stosowanie przesłanek ustawowych z art. 928 k.c. *per analogiam* do podobnych stanów faktycznych jest niedopuszczalne – tak m.in.: M. Załucki, [w:] *Kodeks cywilny*.

ingerencję w porządek dziedziczenia, a w niektórych przypadkach nawet wolę samego spadkodawcy. Zaznaczyć przy tym należy, że uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia nie następuje *ex lege*. Niegodne nabycia spadku zachowanie spadkobiercy wymaga stwierdzenia w odrębnym postępowaniu. Skutek takiego orzeczenia następuje *ex tunc* w drodze konstytucyjnego orzeczenia sądu i co ważne, do wydania takiego rozstrzygnięcia dochodzi w odrębnym od stwierdzenia nabycia spadku postępowaniu⁷. Konsekwencją uznania spadkobiercy za niegodnego jest jego wyłączenie od dziedziczenia ustawowego i testamentowego, tak jak gdyby niegodny spadkobierca nie dożył otwarcia spadku (art. 928 § 2 k.c.). Słusznie podkreśla się, że skutki uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia dotyczą konkretnej osoby wskazanej w orzeczeniu i nie rozciągają się na jego zstępnych⁸, którzy mogą dziedziczyć po spadkodawcy i mogą być uprawnieni do zachowku.

Wreszcie wypada wspomnieć, że z uznaniem za niegodnego dziedziczenia może wystąpić każda osoba, która ma w tym interes, przy czym interes ten należy rozumieć szeroko⁹. Legitymowanym czynnie będzie zarówno ten, który na skutek uznania spadkobiercy za niegodnego dojdzie do dziedziczenia w miejsce niegodnego albo zwyczajnie uzyska większy udział w spadku. Wówczas osiągnięcie przez tę osobę korzyści o charakterze majątkowym będzie bezsprzeczne, ale nie należy wykluczać również sytuacji, gdy powództwo wytoczy osoba, która na skutek korzystnego rozstrzygnięcia majątkowych korzyści ze spadku co prawda nie otrzyma, ale w zamian przyniesie jej to satysfakcję czy poczucie sprawiedliwości. W takim przypadku również nie należy zatem odmawiać istnienia legitymacji w wytoczeniu powództwa.

Już powyższe uwagi pozwalają dostrzec, że uznanie jednego ze spadkobierców za niegodnego dziedziczenia może być postępowaniem popularnym, albowiem pociąga za sobą wymierne korzyści – zwłaszcza materialne – dla współspadkobierców albo potencjalnych spadkobierców powołanych w dalszej kolejności. Wyłączenie od dziedziczenia może doprowadzić bowiem do zwiększenia udziału w spadku przysługującego innym

Komentarz, red. M. Załucki, wyd. 3, Warszawa 2023, s. 1801; P. Księżak, *Prawo spadkowe...*, s. 104; H. Witczak, *Wyłączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu*, Warszawa 2013, rozdz. III, podrozdział 1; J.S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawalko, [w:] *System prawa prywatnego...*, s. 163; W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny, Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 32, Warszawa 2024, nb. 29; A. Szpunar, *Z problematyki niegodności dziedziczenia*, „Nowe Prawo” 1981, nr 2, s. 28. Powyższe stanowisko podziela również Sąd Najwyższy, który w jednym z orzeczeń wskazał, że „możliwość uznania spadkobiercy za niegodnego występuje w sytuacjach enumeratywnie wymienionych w Kodeksie cywilnym (art. 928 § 1). Inne zachowania spadkobiercy, nawet jeżeli mogłyby być oceniane ujemnie z punktu widzenia ogólnie przyjętych obyczajów, nie mogą stanowić wystarczającej podstawy do zastosowania tak daleko idącej sankcji (zob. wyrok SN z dnia 10 grudnia 1990 r., II CKN 627/98, Legalis). Odmienny pogląd dopuszcza stosowanie tych przesłanek rozszerzająco w drodze ostrożnej analogii do stanów faktycznych nieobjętych wspomnianym przepisem – tak J. Gwiazdomorski, A. Mączyński, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990, s. 77–78. Wskazuje się również na możliwość elastycznej interpretacji poszczególnych podstaw niegodności – tak P. Księżak, *Prawo spadkowe...*, s. 105.

7 Stanowisko zostało potwierdzone w uchwale Sądu Najwyższego. Zob. uchwała SN(7z) z dnia 26 lutego 1968 r., III CZP 101/67, OSNC 1968, nr 12, poz. 203.

8 Z wielu zob. J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 928 k.c., nb. 30; M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny...*, art. 928, nb. 41.

9 Zob. W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny...*, art. 929 k.c., nb. 16–22.

spadkobiercom lub zastosowania przyrostu przy dziedziczeniu z testamentu. Niemniej w dotychczasowym kształcie, tj. przed nowelizacją, przesłanki pozwalające na uznanie spadkobiercy mocno ograniczały zakres stanów faktycznych, w jakich mogłyby być wykorzystywane, i sprawiały wrażenie dość trudnych do wykazania¹⁰. Abstrahując jeszcze w tym miejscu od oceny dokonanej zmiany, wraz z nowelizacją pojawia się nowe pole do wykorzystania omawianej instytucji, bowiem już na pierwszy rzut oka widać, że niealimentacja czy brak pieczy nad spadkodawcą zdają się być problemami dużo powszechniejszymi niż zniszczenie czy podrobienie testamentu czy chociażby dopuszczenie się ciężkiego umyślnego przestępstwa przeciwko spadkodawcy. Dostrzegając zatem ten problem, ustawodawca dokonał rozszerzenia przesłanek pozwalających na uznanie spadkobiercy za osobę niegodną dziedziczenia, wprowadzając do porządku prawnego art. 928 § 1 pkt 4 i 5 k.c.

III. *Ratio legis* zmian według uzasadnienia projektu ustawy

Projektodawca nowelizacji wskazał, że państwo powinno reagować na nieetyczne zachowania spadkobierców naruszające szczególnie cenne dobra osobiste spadkodawców, takie jak m.in. życie, zdrowie, godność, które są wartościami konstytucyjnymi podlegającymi szczególnej ochronie. Przyjęto, że powszechnie nieakceptowane są zdarzenia, w następstwie których majątek spadkodawcy otrzymuje osoba, która swoim karygodnym, często nacechowanym złą wolą zaniechaniem uniemożliwiła za życia spadkodawcy zaspokojenie jego podstawowych potrzeb życiowych. Dodatkowo wskazano, że dotychczasowa regulacja nie zapewniała dostatecznej ochrony spadkobiercom, a często niewystarczająca jest instytucja wydziedziczenia, zwłaszcza gdy spadkodawca nie jest zdolny do testowania (art. 944 k.c.) albo niemożność sporządzenia testamentu wynika z przyczyn faktycznych (np. pozostawanie przyszłego spadkodawcy w stanie wegetatywnym)¹¹. Wobec powyższego uznano, że należy piętnować potencjalnych spadkobierców, którzy powszechnie akceptowalne normy moralne naruszają przez to, że w sposób uprzedmiotowiony uchylają się od wykonywania obowiązku alimentacyjnego w stosunku do spadkodawcy w sytuacji, gdy takimi możliwościami dysponują, tak w przypadku naruszenia obowiązków rodzinnych, w tym pieczy nad spadkodawcą, czy wzajemnego szacunku pomiędzy spadkodawcą i uprawnionym do spadku po nim.

Nie należy mieć wątpliwości, że wprowadzone zmiany znajdują uzasadnienie moralne, a nowelizacja może być o tyle skuteczna, że zadziała na przyszłych spadkobierców prewencyjnie. Przyszły spadkobierca, znając znowelizowane przesłanki niegodności, może się bowiem obawiać, że zostanie uznany za niegodnego, nawet w sytuacji gdy spadkodawca nie chce lub nie może go wydziedziczyć czy wyłączyć od dziedziczenia poprzez

¹⁰ Przypomnieć należy, że ciężar dowodu nie odbiega w tym przypadku od ogólnej reguły z art. 6 k.c., a zatem obciąża powoda.

¹¹ Zob. uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 14 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, s. 1–2.

testament negatywny. Zawsze będą to bowiem mogli zrobić inne osoby – stosownie do art. 929 k.c. – ktokolwiek, kto ma w tym interes (zazwyczaj zatem pozostali lub potencjalni spadkobiercy). Wprowadzone przesłanki mogą zatem, nawet bez czynienia z nich procesowego użytku, pozytywnie mobilizować bliskich spadkodawcy do partycypowania w ich utrzymaniu i opiece. Niemniej niezależnie od powyższego pozytywnego wpływu komentowanych zmian nowelizacja budzi szereg wątpliwości i zastrzeżeń, począwszy od zarzutów dotyczących ograniczenia swobody testowania po problemy z wyznaczeniem zakresu zastosowania i wykładni nowych przepisów. Wobec powyższego zasadne stało się zwrócenie uwagi i podjęcie próby omówienia wprowadzonych rozwiązań.

IV. Niealimentacja jako przyczyna niegodności

Stosownie do treści art. 928 § 1 pkt 4 k.c. za niegodnego dziedziczenia może być uznany spadkobierca, który uporczywie uchylał się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową. Powyższe pozwala na wskazanie trzech przesłanek, które muszą zostać wykazane, aby spadkobiercę wyłączyć od dziedziczenia. Po pierwsze, zachowanie spadkobiercy musi cechować się uporczywością. Po drugie, spadkobierca musi nie wykonywać obowiązku alimentacyjnego, będąc do tego obowiązany. Po trzecie, wysokość świadczenia musi być wcześniej określona orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową.

Wystąpienie w konkretnym stanie faktycznym tych przesłanek spowoduje możliwość osiągnięcia skutku w postaci uznania osoby za niegodną dziedziczenia. W kontekście powyższego w dalszej kolejności należy dokonać próby wykładni ustawowych przesłanek, a także dokonania ich oceny i zasygnalizowania pojawiających się wątpliwości.

1. Uporczywe uchylanie się od alimentacji

Ustawodawca w art. 928 k.c. nie definiuje, na czym polegać ma uporczywe uchylanie się obowiązowanego do alimentacji spadkobiercy. Intuicyjnie sformułowanie „uporczywie” może być rozumiane jako działanie z uporem, nieustępliwie, z zawzięciem, uparcie i wytrwale¹². W doktrynie uporczywość definiuje się w kontekście poprzedniego brzmienia art. 209 k.k., a także korzystając z dorobku w zakresie wykładni przesłanek wydziedziczenia z art. 1008 pkt 1 i 3 k.c., w których ustawodawca już wcześniej odwoływał się do zachowań noszących cechy uporczywości.

W nauce prawa podkreśla się, że uporczywość występuje, gdy działanie spadkobiercy ma charakter powtarzający się, długotrwały lub ciągły. Wyklucza się zatem, aby jednorazowe działanie spadkobiercy, nawet oceniane nagannie, było podstawą uznania za

¹² Zob. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/uporczywie;5511-952.html> [dostęp: 23 lutego 2024 r.].

niegodnego¹³. W uzasadnieniu projektu ustawy wyjaśniono, że użycie tego pojęcia w treści przepisu „ma na celu podkreślenie intensywności wymienionych nagannych zachowań, co ma ukierunkowywać wykładnię w procesie subsumcji prawa na kanwie konkretnych stanów faktycznych w stronę restrykcyjnego wykładania nowych przesłanek”. W ocenie projektodawcy normą tą objęte będą rażące przypadki zaniechań, wynikające ze złej woli po stronie zobowiązanego naruszcyciela¹⁴. Podkreślenia przy tym wymaga, że przesłanki niegodności, uporczywego działania spadkobiercy ustawodawca nie powiązał z wolą spadkodawcy, tak jak ma to miejsce w przypadku przesłanek wydziedziczenia. Wynika to oczywiście z funkcji, jaką pełnić ma instytucja niegodności, w kontekście zakresu jej zastosowania. Powyższe jednak oznacza, że nawet gdy spadkodawca za życia tolerował naganne zachowanie spadkobiercy (nie czuł urazy), to spadkobierca po jego śmierci i tak może zostać uznany za niegodnego, gdy interes będą w tym miały inne osoby – zwłaszcza pozostałe podmioty powołane do spadku¹⁵. W literaturze wyraża się pogląd, że nie jest możliwe orzeczenie niegodności spadkobiercy, w sytuacji gdy spadkodawca nigdy do spadkobiercy urazy nie odczuwał, mimo że swoim zachowaniem wypełnił przesłanki z art. 928 k.c.¹⁶ Przywołane stanowisko zostało wyrażone na gruncie poprzedniego stanu prawnego i choć słuszne, to wydaje się być nieaktualne w kontekście nowych rozwiązań w zakresie przesłanek niegodności. Ustawodawca w uzasadnieniu projektu wskazuje bowiem, że komentowany przepis ma obejmować stany faktyczne, gdy to spadkodawca nie może samodzielnie wyłączyć spadkobiercy od dziedziczenia, np. ze względu na brak zdolności do czynności prawnych albo w sytuacji pozostawania w stanie wegetatywnym. W świetle przykładowo przedstawionych przez projektodawcę stanów faktycznych zwyczajnie może nie być możliwe ustalenie, czy spadkodawca żywił urazę względem spadkobiercy, czy nie. Jeżeli bowiem spadkobierca nie przyczynił się do utrzymania spadkodawcy, gdy ten był w stanie wegetatywnym, albo ze względu na chorobę lub wiek nie mógł działać z dostatecznym rozeznaniem, to trudno będzie wykazać, że nierealizowanie obowiązku alimentacyjnego przez konkretnego spadkobiercę było dla spadkodawcy krzywdzące. To z kolei w pewnych sytuacjach może prowadzić do nadużyć ze strony osób, dla których uznanie jednego spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia stanowi wymierny interes majątkowy. Nowa przesłanka jawi się zatem jako ustawowe narzędzie represji w rękach jednych spadkobierców przeciwko drugim, albowiem znajduje zastosowanie niezależnie od tego, czy zachowanie potencjalnego beneficjenta skierowane jest przeciwko spadkodawcy, czy jest tylko niewygodne/uciążliwe dla innych spadkobierców.

Dodatkowo na krytykę zasługuje fakt posłużenia się przez ustawodawcę nieostrym pojęciem, jakim jest „uporczywość”, albowiem pozostawia to dużą swobodę interpretacyjną,

13 Zob. P. Księżak, *Prawo spadkowe...*, s. 357; W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny...*, art. 928 k.c., nb. 145; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 928 k.c., nb. 26.

14 Zob. uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 14 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, s. 3.

15 Zob. W. Łapińska, *Uporczywe uchylanie się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego jako przesłanka niegodności dziedziczenia*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2023, nr 1, s. 70–71.

16 Tak B. Rystwej-Markiewicz, *Niegodność dziedziczenia*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 9, s. 102–103.

co nie powinno mieć miejsca przy doniosłych skutkach uznania spadkobiercy za niegodnego¹⁷. Należy również w tym miejscu wytknąć ustawodawcy pewną niekonsekwencję. Pojęcie „uporczywego uchylania się” od obowiązku alimentacyjnego było charakterystyczne dla treści art. 209 k.k.¹⁸ Na skutek nowelizacji Kodeksu karnego, która weszła w życie 31 maja 2017 r., z przesłanek odpowiedzialności karnej za niealimentację usunięto wymóg uporczywości¹⁹. Wówczas w uzasadnieniu projektu ustawy wskazano, że pojęcie uporczywości rodzi „wiele kontrowersji zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, nie sprzyjając stabilności judykatów i nie przyczyniając się do pełnej karnoprawnej ochrony osób pokrzywdzonych”²⁰. Nie przeszkodziło to jednak, aby do zmienianego art. 928 k.c. taką przesłankę wprowadzić.

Wątpliwa jest również zasadność użycia pojęcia „uporczywe” w znowelizowanej regulacji, albowiem to pojęcie budziło i budzi obecnie zastrzeżenia również już na gruncie art. 1008 k.c.²¹ W nauce prawa wskazuje się, że należałoby rozważyć uzupełnienie pojęcia uporczywości o szerzej wykorzystywane w cywilistyce pojęcie „rażące”²². Niemniej takie połączenie nie wydaje się być uzasadnione, ponieważ zdecydowanie ograniczyłoby zakres jej zastosowania, a chyba nie o to chodziło ustawodawcy.

Niezależnie od powyższego użycie sformułowania „uporczywie” będzie rodziło wątpliwości interpretacyjne samych adresatów normy, zwłaszcza co do zakresu zastosowania przepisu. Każdy przypadek należało będzie bowiem oceniać *ad casum*, w oparciu o nieostre kryteria.

Dokonując analizy nowych rozwiązań, nie należy też pomijać, że ustawodawca zdaje się również dostrzegać, że niealimentacja stanowi przestępstwo (art. 209 k.k.), a zatem oprócz możliwości uznania spadkobiercy za niegodnego na podstawie art. 928 § 1 pkt 4 k.c. można było do tego celu wykorzystać art. 928 § 1 pkt 1 k.c.²³ Zgodnie bowiem z przywołanym przepisem spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy. Słusznie w nauce prawa podkreślano, że do uznania za niegodnego na podstawie przywołanej normy nie był potrzebny uprzedni wyrok sądu karnego, ponieważ sąd cywilny jest władny zbadać

17 Odmienne w tym zakresie zob. T. Justyński, E. Kabza, *Uwagi na marginesie projektowanych zmian w prawie spadkowym*, „Krakowski Przegląd Notarialny” 2022, nr 1, s. 16. Autorzy wskazują, że wprowadzenie przesłanki uporczywego uchylania się od alimentowania będącego w potrzebie spadkodawcy jako przyczyny niegodności dziedziczenia z pewnością ułatwi i ujednotoci orzekanie.

18 Zob. J. Kluza, *Przestępstwo niealimentacji przed i po nowelizacji z 23 marca 2017 r. Aspekty intertemporalne*, „Zeszyty Prawnicze” 2019, t. 19, nr 4, *passim*; M. Borodziuk, *Zakres kryminalizacji przestępstwa niealimentacji po nowelizacji w 2017 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 4, *passim*.

19 Zob. art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. poz. 952).

20 Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk 1193, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1193> [dostęp: 26 lutego 2017 r.].

21 Zob. M. Łączkowska-Porawska, *Nowe przesłanki uznania spadkobiercy za niegodnego*, „Prawo i Więź” 2023, nr 3, s. 227.

22 *Ibidem*, s. 277–278.

23 Zob. H. Witczak, *O potrzebie reformy instytucji niegodności dziedziczenia w świetle zmian proponowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości*, „Prawo i Więź” 2022, nr 3, *passim*; J. Haberko, *Uwagi de lege ferenda w związku z projektowanym rozszerzeniem przesłanek niegodności*, „Rejent” 2002, nr 7, s. 58.

spełnienie tej przesłanki samodzielnie. Poza tym funkcjonowanie wyroku karnego skazującego obowiązanego do alimentacji wcześniej nie zwalniało sądu cywilnego od zbadania, czy przestępstwo było ciężkie²⁴. W kontekście powyższego podkreślano, że możliwość zastosowania art. 928 § 1 pkt 1 w związku z art. 209 k.k. może sprawiać w praktyce co najmniej poważne trudności²⁵. Nie było to jednak niemożliwe, a w kontekście doniosłych skutków, w tym poważnej ingerencji, jaką uznanie za niegodnego wywiera na krąg uprawnionych do spadku, wykorzystanie tego przepisu powinno być ograniczone do wyjątkowych przypadków. Nie należy też zapominać o wspomnianej w poprzednim akapicie nowelizacji art. 209 k.k., która wyłączyła „uporczywość” z treści przepisu, co zdecydowanie upraszcza jego wykorzystanie w kontekście art. 928 § 1 pkt 1 k.c. Słusznie w nauce prawa zwraca się uwagę na fakt, że w znowelizowanym art. 928 k.c. ustawodawca zrezygnował z czasowego lub ilościowego wskazania zaległości alimentacyjnej dla spełnienia przesłanki niegodności²⁶. W art. 209 k.k. ustawodawca wskazał, że do wyczerpania znamion przestępstwa niealimentacji niezbędne jest, aby łączna wysokość powstałych wskutek niealimentacji zaległości stanowiła równowartość co najmniej trzech świadczeń okresowych albo gdy opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej trzy miesiące. Powyższe oznacza, że można spełnić przesłanki do uznania za niegodnego na podstawie art. 928 § 1 pkt 4 k.c. jeszcze przed popełnieniem przestępstwa z art. 209 k.k., a zatem również przed możliwością zastosowania w tym zakresie art. 928 § 1 pkt 1 k.c.

2. Katalog obowiązanych do alimentacji

Ustawodawca w nowej regulacji nie określa również precyzyjnie katalogu osób uprawnionych i obowiązanych do alimentacji, posługując się ogólnym sformułowaniem niewykonywania obowiązku alimentacyjnego przez osobę do tego obowiązaną. Nie należy mieć jednak wątpliwości, że wyjaśnienia tej przesłanki należy poszukiwać w pierwszej kolejności w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a w tym kontekście może w zasadzie chodzić o obowiązki dostarczania środków utrzymania: pomiędzy małżonkami (art. 27 k.r.o.), pomiędzy byłymi małżonkami (art. 60 k.r.o.), pomiędzy zstępnymi i wstępnymi (np. rodzicami i dziećmi, dziećmi i rodzicami, dziadkami i wnukami itd.), pomiędzy rodzeństwem (art. 128 k.r.o.), jak również w pewnych sytuacjach pomiędzy ojczymem, macochą lub pasierbem (art. 144 k.r.o.).

Krąg podmiotów na pierwszy rzut oka jest zatem dość szeroki, niemniej już na wstępie należy podkreślić bardzo ograniczone zastosowanie uznania za niegodnego w relacjach pomiędzy byłymi małżonkami. Nie należy mieć wątpliwości, że obowiązek alimentacyjny może być nałożony na jednego z małżonków po ustaniu małżeństwa, w sytuacji gdyby uprawniony znalazł się w niedostatku albo gdyby doszło do istotnego pogorszenia

²⁴ Zob. W. Łapińska, *Uporczywe uchylanie się...*, s. 70–71.

²⁵ Zob. W. Łapińska, *Uporczywe uchylanie się...*, s. 68; H. Witczak, *O potrzebie reformy instytucji niegodności...*, s. 33–44.

²⁶ Tak W. Łapińska, *Uporczywe uchylanie się...*, s. 68.

sytuacji materialnej małżonka niewinnego. Niemniej orzeczenie pomiędzy małżonkami rozvodu czy wyłączenie małżonka od dziedziczenia (art. 940 k.c.) wyklucza w zasadzie celowość orzekania w zakresie wyłączenia jednego z małżonków od dziedziczenia. Taka osoba traci status małżonka i nie dziedziczy z ustawy. Celowość uznania byłego małżonka za niegodnego dziedziczenia mogłaby się pojawić jedynie w sytuacji powołania go do spadku z testamentu, a doświadczenie życiowe podpowiada, że takie stany faktyczne będą raczej rzadkością. Zatem w sytuacji, gdy podmiot obowiązany jest do świadczenia alimentacyjnego na rzecz byłego małżonka – spadkodawcy, a podstawą tego obowiązku jest art. 60 k.r.o., zazwyczaj bezprzedmiotowa będzie próba wyłączenia od dziedziczenia podmiotu obowiązane z uwagi na katalog osób powołanych do spadku z ustawy.

Jak już wyżej wspomniano, obowiązek dostarczania środków utrzymania może być nałożony na podstawie art. 27 k.r.o. i to w trakcie trwania małżeństwa. Stosownie bowiem do przywołanego przepisu oboje małżonkowie obowiązani są przyczynić się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli. Powyższe oznacza, że jeden z małżonków może być na tej podstawie zobowiązany do zaspokajania materialnych potrzeb rodziny, a ewentualne ich uporczywe niezaspokajanie mogłoby stać się podstawą do uznania obowiązane za niegodnego dziedziczenia. W kontekście powyższego pojawić się mogą wątpliwości i zastrzeżenia. Po pierwsze wskazać należy, że powinność z art. 27 k.r.o. określana jest obowiązkiem o charakterze alimentacyjnym lub obowiązkiem quasi-alimentacyjnym²⁷, co już na wstępie może przesądzać o tym, że jego niewykonywanie nie należy do katalogu przyczyn niegodności, gdzie wprost mowa jest o obowiązku alimentacyjnym. Po drugie zauważyć należy, że omawiany tu obowiązek ma charakter grupowy. Mowa w przepisie bowiem o rodzinie, a nie o konkretnej osobie uprawnionej, jak czyni to ustawodawca w art. 928 k.c., wskazując wprost na spadkodawcę. Za takim postrzeganiem tej przesłanki wskazuje też dalsza część przepisu art. 928 § 1 pkt 4 k.c. Wykonywanie obowiązku alimentacyjnego względem spadkodawcy ma być określone co do wysokości. W przypadku zatem tych nałożonych na obowiązane na podstawie art. 27 k.r.o. uprawniona będzie grupa osób i to bez wskazania wysokości świadczenia na rzecz konkretnego członka rodziny. Z powyższych przyczyn nierealizowanie obowiązków z art. 27 k.r.o. jako podstawa niegodności dziedziczenia może być problematyczne, choć niewykluczone, że odpowiednia argumentacja w konkretnym stanie faktycznym pozwoli odwołać się do nierealizowania właśnie tego obowiązku względem spadkodawcy.

Najmniej wątpliwości pojawiać się będą w przypadku nierealizowania obowiązku alimentacyjnego *sensu stricto*, czyli gdy wynika on z art. 128 k.r.o. albo z art. 144 k.r.o. Zdaje się zresztą, że ustawodawcy w nowych przepisach chodziło o relację pomiędzy zstępnyymi i wstępnyymi, a konkretnie pomiędzy rodzicami i dziećmi. Za niegodnych dziedziczenia uznani mogą być rodzice, którzy w pewnych sytuacjach powołani są do dziedziczenia po

27 Zob. por. wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1990 r., I CR 422/90, OSNC 1991, nr 10–12, poz. 124; uchwała SN z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 39/11, OSNC 2012, nr 3, poz. 33; uchwała SN z dnia 20 października 2010 r., III CZP 59/10, OSNC 2011, nr 5, poz. 52; uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1974 r., III CZP 46/74, OSNC 1975, nr 12, poz. 160; wyrok SN z dnia 18 maja 2004 r., IV CK 371/03, Legalis. Zobacz również J. Pawliczak, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 11, Warszawa 2024, art. 27, nb. 13–18.2.

swoich dzieciach, na podstawie art. 932 i n. k.c., ale również albo nawet przede wszystkim dzieci spadkodawców powołane do dziedziczenia na podstawie art. 931 k.c. Nie należy zapominać, że obowiązane do alimentacji może być również rodzeństwo spadkodawcy i tu bowiem może dojść do uznania obowiązane za osobę niegodną dziedziczenia. Z treści uzasadnienia projektu można wywnioskować, że celem ustawodawcy było jednak wyeliminowanie właśnie tych sytuacji, gdy to dzieci nie realizują obowiązków alimentacyjnych względem swoich rodziców, późniejszych spadkodawców. Doświadczenie życiowe podpowiada, że raczej marginalne będą przypadki uznawania za niegodnych dziedziczenia rodziców, którzy mieliby dziedziczyć po swoich dzieciach²⁸. W literaturze słusznie zauważono, że wbrew twierdzeniom zawartym w uzasadnieniu projektu ustawy nie chodzi o zabezpieczenie podstawowych potrzeb uprawnionych (przyszłych spadkodawców)²⁹, lecz o realizację usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego. Niezależnie zatem od tego, czy uprawniony to małoletni czy osoba dorosła znajdująca się w niedostatku. Ograniczone zastosowanie znowelizowany przepis będzie miał do podmiotów wymienionych w art. 144 k.r.o., zwłaszcza ze względu na fakt, że pasierbowie dziedziczą z ustawy po spełnieniu wymogów z art. 934¹ k.r.o., co również nie zdarza się często. Z kolei ojczym czy macocha nie dziedziczą z ustawy po dziecku swojego małżonka, które nie pochodzi jednocześnie od nich samych, wyjątkiem będzie oczywiście dziedziczenie testamentowe.

Wobec powyższego przyjąć należy, że brzmienie komentowanej normy znacząco ogranicza krąg podmiotów, które mogą zostać uznane za niegodne dziedziczenia na podstawie art. 928 § 1 pkt 4 k.c. Treść przepisu w praktyce będzie dotyczyć w zasadzie obowiązku alimentacyjnego *sensu stricto*, a zatem osób spadkodawcy najbliższych. Nie należy też pomijać konieczności spełnienia jeszcze jednej przesłanki, od której uzależnione jest zastosowanie znowelizowanego przepisu, czyli kwestii określenia tego obowiązku w przewidziany w nowej regulacji sposób.

3. Sposób określenia obowiązku alimentacyjnego

W komentowanym przepisie ustawodawca wskazał, że obowiązek alimentacyjny ma być nie tylko określony co do wysokości, lecz jego istnienie i wysokość powinny wynikać z orzeczenia sądowego, ugody zawartej przed sądem albo innym organem albo innej umowy. Jak zatem widać, katalog tych źródeł jest otwarty i zasadniczo należy go postrzegać jako szeroki. Choć użyte przez ustawodawcę sformułowanie „co do wysokości” wyklucza sytuację, gdy obowiązek alimentacyjny realizowany jest przez inne niż pieniężne świadczenie³⁰, np. poprzez osobiste starania i opiekę czy alimentowanie w naturze, to pojawiają inne pytania i wątpliwości w tym zakresie.

28 Gdyby jednak takie było *ratio legis* nowelizacji, to zasługiwałoby ono w tym zakresie na aprobatę. Małoletni nie mają zdolności testowania, co wyklucza zastosowanie przez nich instytucji wydziedziczenia czy sporządzenia testamentu negatywnego (art. 944 k.c.).

29 Tak na gruncie pierwotnego brzmienia projektu J. Haberko, *Uwagi de lege ferenda...*, s. 54–55. Zob. również uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 14 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, s. 1–2.

30 Tak W. Łapińska, *Uporczywe uchylanie się...*, s. 71.

Nie należy mieć wątpliwości co do możliwości zastosowania nowej przesłanki do przypadków, gdy kwestię obowiązku alimentacyjnego ustalił wcześniej sąd. Dotyczy to zarówno sytuacji, gdy wydano odpowiedni wyrok zasądający alimenty albo gdy sąd wydał postanowienie o umorzeniu postępowania na skutek zawarcia i zatwierdzenia ugody pomiędzy stronami. Nie powinno być wówczas problemu z wykazaniem przez zainteresowanego faktu istnienia obowiązku alimentacyjnego względem spadkodawcy, jego wysokości, daty wymagalności, jak również tego, że orzeczenie wydał uprawniony do tego organ. Nie będzie w zasadzie również wątpliwości, gdy sąd zatwierdzi ugody dotyczącą obowiązku alimentacyjnego zawartą przed mediatorem. Podzielić należy jednak prezentowane w nauce prawa stanowisko, że sformułowanie przepisu wyklucza uznanie za niegodną osoby, która w ogóle nie interesuje się spadkodawcą³¹, a która do alimentacji na mocy przepisów jest obowiązana. Obowiązek alimentacyjny nie jest wówczas w żaden sposób ustalony i skonkretyzowany.

Pytania mogą pojawić się jednak przy próbie wykazania istnienia i wysokości obowiązku alimentacyjnego, który wynikać ma z umowy. Po pierwsze bowiem ustawodawca nie określił stron umowy, minimalnej treści takiej umowy czy formy, w jakiej umowa ma być zawarta.

Odnosząc się do pierwszego z wyżej wymienionych zagadnień, czyli ustalenia potencjalnych stron umowy, należałoby rozważyć, czy ustawodawca miał na myśli każdy podmiot prawa cywilnego uprawniony do zawierania umów, czy chodzi jedynie o osoby fizyczne obowiązane do alimentacji uprawnionego, gdy obowiązek ten wynika bezpośrednio z przepisów, czy również umów, których stronami są osoby nieobowiązane do alimentacji, ale które się do tego dobrowolnie zobowiązują. Dotychczasowa analiza przepisów pozwala na wyróżnienie dwóch wykładni: wąskiej i szerokiej. Zakres tej pierwszej wyznacza obowiązek alimentacyjny *sensu stricto*, a zatem ograniczać się będzie do wymienionych wcześniej podmiotów, obowiązanych do alimentacji na mocy przepisów ustawy, w szczególności chodzić będzie o podmioty wymienione w art. 128 i 144 k.r.o. Z drugiej strony szerokie rozumienie omawianej regulacji pozwala na przyjęcie, że chodzi o każdy podmiot, który zobowiąże się w umowie do dostarczania środków utrzymania, a następnie uporczywie tego obowiązku nie realizuje. Wydaje się, że omawiany przepis pozwala na uznanie, że po stronie zobowiązanego może znaleźć się każdy podmiot, który do alimentacji spadkodawcy się w umowie zobowiąże. Przykładem takiej regulacji może być art. 61 ust. 2 i 2a ustawy o pomocy społecznej³², gdzie ustawodawca wskazał, że opłatę za pobyt w domu pomocy społecznej mogą wносить osoby niewymienione w ust. 2. Chodzi przy tym o osoby inne niż małżonek, zstępni czy wstępni. Nie należy mieć wątpliwości, że wnoszenie opłat za pobyt spadkodawcy w domu pomocy społecznej mieści się w zakresie dostarczania spadkodawcy środków utrzymania, a dodatkowo obowiązek taki może wynikać z umowy (art. 103 PomSpołU). Do regulowania opłat za pobyt może się zobowiązać także osoba niewymieniona w art. 61 ust. 2a PomSpołU. Zresztą taka umowa wydaje się być dopuszczalna również na gruncie swobody umów, jeżeli oczywiście można będzie jej przypisać alimentacyjny charakter. Z kolei po drugiej stronie umowy

31 Tak słusznie M. Łączkowska-Porawska, *Nowe przesłanki uznania...*, s. 279.

32 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 901 z późn. zm.).

znaleźć się mogą zarówno sam spadkodawca (uprawniony do alimentacji), jak i inne podmioty, w szczególności osoby fizyczne, prawne czy organy jednostek samorządu terytorialnego.

W kontekście minimalnej treści umowy należałoby przyjąć, że jeden z podmiotów przyjmie na siebie obowiązek dostarczania środków utrzymania spadkodawcy, a spadkodawca lub inny podmiot, który środki przeznaczone na utrzymanie spadkodawcy będzie otrzymywał, wyrazi na to zgodę. Dodatkowo wysokość świadczenia musi zostać w umowie określona, co determinuje pieniężny charakter świadczenia obowiązanego. W praktyce będzie to dotyczyło sytuacji, gdy obowiązani do alimentacji porozumieją się co do wspólnego przyczyniania się, w określonej wysokości, do zaspokajania potrzeb członka rodziny – przyszłego spadkodawcy.

W zakresie formy umowy zastosowanie znajdzie art. 60 k.c., albowiem ustawodawca żadnej szczególnej formy w tym zakresie nie przewidział. Można zatem będzie przyjąć, że do jej zawarcia doszło poprzez każde zachowanie się stron, które wyrażało ich wolę w sposób dostateczny. Oczywiście niestwierdzenie takiego porozumienia na piśmie może rodzić później problemy dowodowe, niemniej fakt zawarcia takiej umowy może wynikać ze wszelkiego rodzaju rejestrowanych przekazów pieniężnych, np. przelewów bankowych. Taki dokument pozwoli na ustalenie podmiotu, który do świadczenia się zobowiązał, jak również wysokości świadczenia.

Konstatując, zaznaczyć należy, że sposobów określenia obowiązku alimentacyjnego w kontekście omawianej regulacji jest wiele. Ustawodawca, dopuszczając umowny sposób ustalenia obowiązku alimentacyjnego względem spadkodawcy, dość szeroko bowiem określił krąg podmiotów, które mogą być uznane za niegodne dziedziczenia. Choć w praktyce najczęściej będzie chodziło o obowiązanych, którzy są jednocześnie dla spadkodawcy osobami najbliższymi, to nie można wykluczyć, że uznana za niegodną może być również osoba spoza kręgu obowiązanych do dostarczania spadkodawcy środków utrzymania, które wynika z przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

V. Podsumowanie

Wprowadzoną nowelizację w zakresie, w jakim przesłanką niegodności dziedziczenia ma być uporczywa niealimentacja, należy ocenić zdecydowanie krytycznie. Choć zdaje się, że ustawodawca kierował się słusznymi pobudkami, to pożądaný skutek mógł osiągnąć w zupełnie inny sposób – nie ingerując w swobodę testowania wyrażającą się w możliwości sporządzenia przez spadkodawcę negatywnego testamentu czy zastosowania instytucji wydziedziczenia. Z uzasadnienia projektu można wywnioskować, że ustawodawca, wprowadzając nowe przesłanki, chciał dać narzędzie do uznania określonego podmiotu za niegodnego dziedziczenia zwłaszcza w sytuacji, gdy spadkodawca ze względu na stan zdrowia albo okoliczności jego śmierci sam nie mógł tego uczynić. Odwołuje się tu przy tym również do instytucji wydziedziczenia, wskazując, że może być ono skierowane do wąskiego kręgu podmiotów (tj. małżonek, zstępni, rodzice), podczas gdy za niegodnego można uznać także innych potencjalnych spadkobierców (np. rodzeństwo

spadkodawcy). Takie motywy ustawodawcy mogą rodzić wątpliwości. Może się bowiem okazać, że o uznaniu za niegodnego zadecydują ostatecznie miesiące życia spadkodawcy, a nie wieloletnia pozytywna relacja pomiędzy spadkodawcą i spadkobiercą. Dodatkowo w wielu sytuacjach to spadkobierca będzie musiał wykazywać, że wcale nie działał uporczywie, tylko np. nie było go stać na przyczynianie się do utrzymania spadkodawcy.

Wprowadzona regulacja ingeruje w zasadę swobody testowania również dlatego, że spadkodawca za życia mógł zwyczajnie tolerować takie zachowanie spadkobiercy, podczas gdy to pozostałym spadkobiercom nie odpowiadało jego zachowanie. Skoro zatem spadkodawca sam nie wyłączył od dziedziczenia potencjalnie niegodnego, to może właśnie dlatego, że nie chciał tego robić ze względu na łączącą ich relację.

Choć nowelizacja w omawianym zakresie znajduje uzasadnienie moralne, to pozostawia wiele pytań, a jej zastosowanie wydaje się być ograniczone do wąskiego zakresu stanów faktycznych. Nie będzie ona zatem raczej spełniać celu, jaki przewidział ustawodawca, a osiągnięcie zakładanego efektu mogło do tej pory następować za pośrednictwem art. 928 § 1 pkt 1 k.c. *De lege ferenda* należałoby rozważyć, aby koszty leczenia związane z ostatnią chorobą spadkodawcy lub koszty jego utrzymania i opieki zostały wprost zaliczone do długów spadkowych, a ich rozliczenie pomiędzy spadkobiercami mogło następować w postępowaniu o dział spadku, bo tego zdaje się dotyczyć problem. Wówczas niealimentacja wiązałaby się z ewentualną sankcją w postaci możliwości rozliczenia wydatków poniesionych przez niektórych spadkobierców ze spadkobiercą, który ich nie ponosił. Nie rozwiązuje zatem zdaje się sprawy odwołanie się do obowiązku alimentacyjnego, który dodatkowo musi być nie tylko wcześniej ustalony, ale również przez niegodnego spadkobiercę uporczywie niewykonywany.

Dodatkowo częściowo podziеляjąc jedno z prezentowanych w literaturze i przywołanych wcześniej stanowisk, warto rozważyć zastąpienie pojęcia „uporczywie” pojęciem „rażący”, co przy odpowiedniej jego dalszej modyfikacji pozwoliłoby na rozszerzenie zakresu zastosowania komentowanego przepisu również do sytuacji, gdy obowiązany do alimentacji w ogóle nie interesuje się spadkodawcą, a kwestia alimentów nie jest w żadnej z przewidzianych form uregulowana. Choć taka modyfikacja wymagałaby dodatkowej i pogłębionej analizy, to wydaje się, że takie sformułowanie przepisu prowadziłoby do jego szerszego zastosowania, jednak zdecydowanie poważniej ingerowałoby w swobodę testowania.

Niezależnie od powyższych uwag i pojawiających się wątpliwości nowelizacja może zadziałać prewencyjnie. Utrwalenie się w świadomości społecznej nawet mylnego przekonania o nieuchronności sankcji cywilnej w postaci pozbawienia praw do spadku czy zachowku może pozytywnie wpłynąć na zainteresowanie się losami spadkodawcy w obawie przed konsekwencją takiej obojętności. Na marginesie należy zaznaczyć, że znowelizowany art. 928 k.c. będzie miał zastosowanie do stanów faktycznych zaistniałych po dniu wejścia w życie przepisów. Nie można również zapominać o tym, że z żądaniem o uznanie za niegodnego można wystąpić tylko w ciągu roku od dnia, w którym legitymowany dowiedział się o przyczynie niegodności, nie później jednak niż przed upływem lat trzech od otwarcia spadku (art. 929 k.c.). W kontekście natomiast odpowiedzi na postawione na wstępie pytanie, czy nowelizacja przyczyni się do upowszechnienia się i szerszego zastosowania instytucji niegodności dziedziczenia, przeprowadzona analiza każe

udzielić odpowiedzi twierdzącej. Wydaje się, że ze względu na poważne skutki, jakie niesie ze sobą uznanie określonej osoby za niegodną dziedziczenia, a także powszechność problemu unikania przez potencjalnych spadkobierców ponoszenia kosztów utrzymania spadkodawcy sprawy w zakresie niegodności dziedziczenia będą pojawiać coraz częściej.

Bibliografia

- Borodziuk M., *Zakres kryminalizacji przestępstwa niealimentacji po nowelizacji w 2017 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 4.
- Borysiak W., [w:] *Kodeks cywilny, Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 32, Warszawa 2024.
- Gajos-Kaniewska D., *Dziedziczenie: ważne zmiany dla spadkobierców już od 15 listopada*, <https://www.rp.pl/spadki-i-darowizny/art39389851-dziedziczenie-wazne-zmiany-dla-spadkobiercow-juz-od-15-listopada>.
- Haberko J., *Uwagi de lege ferenda w związku z projektowanym rozszerzeniem przesłanek niegodności*, „Rejent” 2002, nr 7.
- Justyński T., Kabza E., *Uwagi na marginesie projektowanych zmian w prawie spadkowym*, „Krakowski Przegląd Notarialny” 2022, nr 1.
- Kluza J., *Przestępstwo niealimentacji przed i po nowelizacji z 23 marca 2017 r. Aspekty intertemporalne*, „Zeszyty Prawnicze” 2019, t. 19, nr 4.
- Księżak P., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017.
- Kuźmicka-Sulikowska J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Łapińska W., *Uporczywe uchylanie się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego jako przesłanka niegodności dziedziczenia*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2023, nr 1.
- Łączkowska-Porawska M., *Nowe przesłanki uznania spadkobiercy za niegodnego*, „Prawo i Więź” 2023, nr 3.
- Mączyński A., *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990.
- Pawliczak J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 11, Warszawa 2024, art. 27.
- Piątkowski J.S., Witczak H., Kawalko A., [w:] *System prawa prywatnego, Prawo spadkowe*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, wyd. 2, Warszawa 2013.
- Piątkowski J.S., *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, wyd. IV, Warszawa 1987.
- Rystwej-Markiewicz B., *Niegodność dziedziczenia*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 9.
- Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, wyd. 14, Warszawa 2022.
- Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/uporczywie;5511952.html>.
- Szpunar A., *Z problematyki niegodności dziedziczenia*, „Nowe Prawo” 1981, nr 2.
- Witczak H., *O potrzebie reformy instytucji niegodności dziedziczenia w świetle zmian proponowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości*, „Prawo i Więź” 2022, nr 3.
- Witczak H., *Wyłączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu*, Warszawa 2013.
- Wójcik S., Załucki M., *Podstawy prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, wyd. 2, Warszawa 2015.
- Załucki M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 3, Warszawa 2023.
- Zaczkiewicz-Zborska K., Rojek-Socha P., *Zaniedbywanie spadkodawcy spowoduje utratę spadku*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/zaniedbywanie-spadkodawcy-spowoduje-utrata-spadku,522497.html>.